

Ovlivňuje počet osob ve skupině zákonnost prováděné rekognice?

Anotace: Příspěvek má seznámit odbornou veřejnost s některými zkušenostmi z provádění rekognice v České republice, zejména pak s názory na ovlivnění rekognice počtem osob ve skupině v případech, kdy je do jedné skupiny zařazeno více poznávaných osob.

Klíčová slova: rekognice, průzkum řízeným rozhovorem, právní úprava v České republice, velikost skupiny, v níž je poznávaná osoba, počet poznávaných osob a přizvaných osob v rámci jedné skupiny.

Rekognice je jednou ze základních a nejnáročnějších kriminalisticko-taktických metod, která historicky patří mezi nejstarší metody, neboť výzkum spolehlivosti důkazu očitého svědectví je nejstarší oblast aplikované psychologie datované do konce 19. století.¹ Postupným historickým vývojem právní úpravy znovupoznání se došlo až k dnešním trestně-právním úpravám v jednotlivých zemích, které se v demokratických systémech neliší, neboť k jejich úpravám došlo na základě praktických zkušeností a výzkumů, které jsou všeobecně uznávány. Tyto standardy zajišťují zákonnost při provádění rekognice. Ve Slovenské republice je všeobecný zákonný rámec dán samozřejmě Ústavou Slovenské republiky.² Konkrétní rámec této metody je uveden v trestním řádu Slovenské republiky³, který je v účinnosti od 1. 1. 2006. V šesté hlavě nazvané „Dokazování“ je v prvním oddílu v § 126 upraveno provádění rekognice. V České republice se právní úprava neliší, je také zakotvena všeobecně v Ústavě České republiky a konkrétně v zákoně č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) České republiky. Rekognice je upravena v § 104b tr. řádu. Postup při plnění úkolů v trestním řízení Policie České republiky, potažmo také při provádění jedné z kriminalisticko-taktických metod – rekognice, je uveden v závazném pokynu č. 130 ze dne 27. září 2007. V čl. 78 jsou stanoveny v odstavcích 1 – 8 základní zásady pro provádění této metody.

V České republice je základní právní úprava uvedena v § 104b tr. řádu, kde ve 3. odstavci je uvedeno: „Má-li být poznána osoba, ukáže se podezřelému, obviněnému nebo svědkovi mezi nejméně třemi dalšími osobami, které se výrazně neodlišují“.

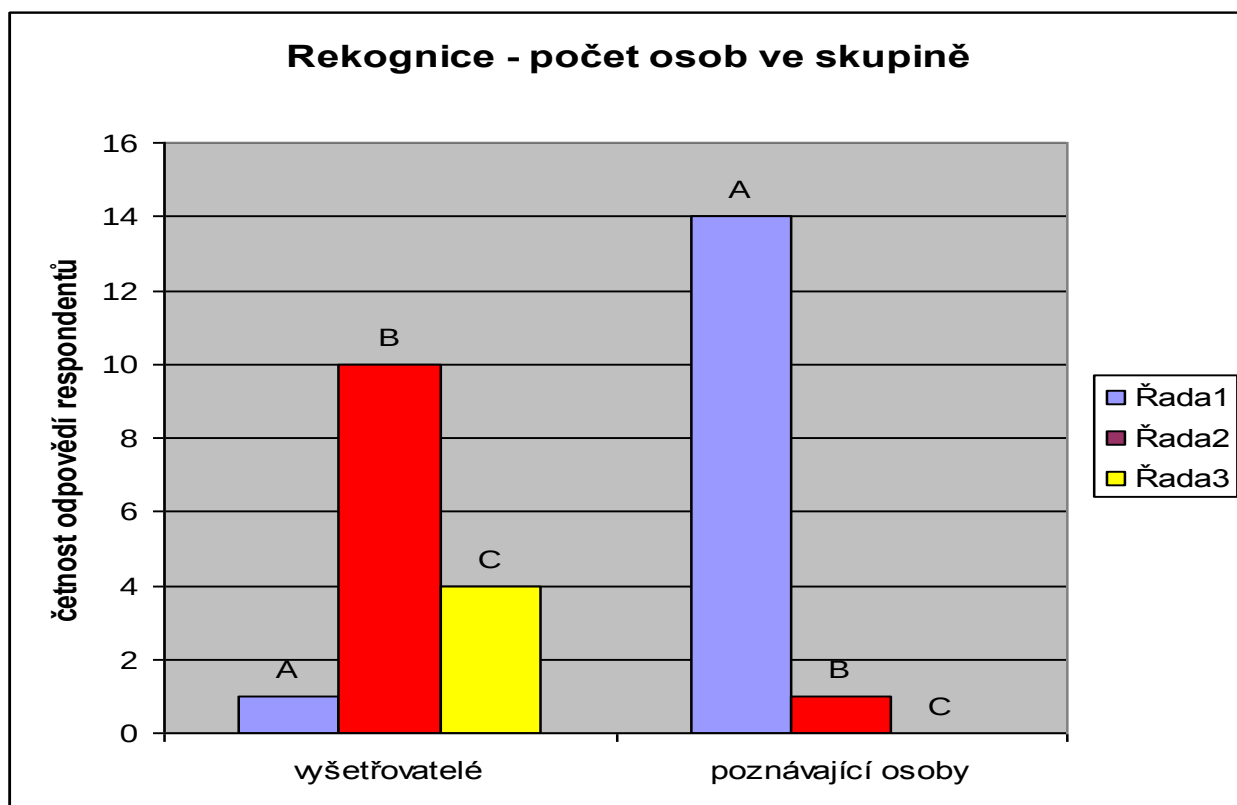
Zákonná podmínka pro provedení rekognice je minimální počet čtyř osob ve skupině včetně poznávané osoby. Praxe ovšem ukazuje na to, že vyšetřovatelé do skupiny, kde je poznávaná osoba, staví často mimo poznávané osoby další čtyři osoby. Tento předpoklad byl do určité míry ověřen i průzkumem řízeným rozhovorem, který byl věnován kriminalisticko-taktickým metodám a některým aspektům rekognice a který jsem vypracoval v rámci mé disertační práce na Akademii Policajného zboru v Bratislavě. Patnácti erudovaným vyšetřovatelům byla mezi jinými položena otázka: „Jak početná by měla být dle Vašeho názoru skupina osob, v níž je poznávaná osoba při rekognici?“ Pět vyšetřovatelů bylo z úrovně okresního ředitelství, pět vyšetřovatelů z úrovně krajské správy a pět vyšetřovatelů z útvarů s celostátní působností. Podmínkou pro všechny vyšetřovatele byla desetiletá praxe. Byly dány tři možnosti pro odpověď, a to a) 4 osoby, b) 5 osob a c) 7 osob. Pouze jeden vyšetřovatel uvedl počet 4 osob, deset vyšetřovatelů se vyslovilo pro 5 osob a čtyři vyšetřovatelé pro počet 7 osob. Zároveň byla položena stejná otázka se stejnými možnostmi odpovědi patnácti poznávajícím osobám, které ve čtrnácti případech preferovali počet 4 osob, jedna poznávající osoba se vyslovila pro 5 osob a žádná pro 7 osob. (viz. uvedený graf). Vyšetřovatelé odůvodňovali preferování většího počtu osob ve skupině, kde je poznávaná

¹ YARMEY, A.D. Eyewitness Recall and Photo Identification : A Field Experiment Psychology, Crime and Law 10, 2004, s. 53

² Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. ve znění pozdějších předpisů, Ústava Slovenskej republiky

³ Zákon č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok

skupina tím, že větší počet osob do určité míry snižuje riziko náhodného určení nesprávné osoby. Preferování vyššího počtu osob ve skupině vyšetřovateli vyplývá z jejich praktických zkušeností a snahy o maximální objektivnost a zákonnost při provádění rekognice. Naproti tomu poznávající osoby jednoznačně preferovaly počet 4 osob včetně poznávané osoby a zdůvodňovaly to možností jednoduššího poznání, než při větším počtu osob ve skupině. To koresponduje s poznatky publikovanými na toto téma Dr. Günterem Kohnkenem⁴ z university v Portsmouth v Anglii, kde autor upozorňuje na to,

že je obvyklé, když skupina včetně poznávané osoby obsahuje 5 osob. To může přinést možnost ve výši 1/5 (20 %), že poznávaná osoba (nebo také osoba figuranta) bude zcela náhodně poznána. Čím je větší počet osob ve skupině, kde je poznávaná osoba, tím je nepatrnější riziko náhodných chyb. Při pouze třech alternativních osobách činí toto riziko již 1/4 (25 %). Autor poukazuje na to, že v případě, pokud je k dispozici více svědků či poškozených, kteří provádějí nezávisle na sobě znovupoznání, snižuje se výrazným způsobem riziko náhodné identifikace. Když v daném okamžiku dva svědci nezávisle na sobě poznají další osobu jako pachatele z pěti osob, je riziko náhody pro každé vlastní znovupoznání 1/5 (20 %). Pro obě znovupoznání dohromady přináší proti tomu riziko náhody $1/5 \times 1/5 = 1/25 = 0,04$ (4 %).

Teoretická doporučení, která vyplývají ze zákonitostí psychického procesu znovupoznání a poznatků kriminalistiky, uvádějí, že by neměl celkový počet předváděných objektů převyšovat 7 – 8, protože tento počet je možné vnímat v rámci soustředěné pozornosti v jednom zorném poli současně v pásmu periferního vidění. To umožňuje nepřenášet pozornost z jednoho objektu na druhý bez otáčení hlavy.⁵ Jsou časté případy, kdy i při podmínkách nerozdělené, jednoohniskové pozornosti nepoznává poznávající osoba osobu

⁴ KÖHNKEN Günter Gegenüberstellung, *Kriminalistik* 47, 1993, č. 4, s. 231-256

⁵ ZAVALIDROGA Š., a kol. *Kriminalistická taktika*, vydala Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava 1995, ISBN 80-88751-32-2 s. 236

simultánně, ale sukcesivně (tedy zkoumá a porovnává každou osobu odděleně). Někteří autoři uvádějí, že zdravý a průměrně inteligentní člověk by měl uskutečnit sukcesivní proces znovupoznání i při víceohniskové pozornosti (více než 8 osob ve skupině) za předpokladu, že znovupoznání bude trvat déle. Takto přistupují k rekognici v anglosaské oblasti, neboť tam požadují (v Anglii na základě precedentu) nejméně 8 osob.⁶ K jednoohniskovému vnímání se přiklánějí i další autoři, např. autoři V. Krajník a J. Straus⁷, J. Pješčak⁸, J. Musil, Z. Konrád a J. Suchánek.⁹ Je zajímavé, že i u jednotlivých autorů se měnil dle objektivních poznatků názor na počet osob včetně poznávající osoby ve skupině. J. Pješčak např. uváděl ve své rannější publikaci, že počet předváděných objektů by neměl přesahovat 6 – 8 objektů a jako nejmenší počet objektů předváděných při rekognici uváděl nejméně 3 osoby (poznávanou osobu a dvě přizvané osoby).¹⁰ V pozdější, již uváděné publikaci uváděl, že maximální počet osob předváděných objektů by zpravidla neměl převyšovat 7 – 8 objektů. J. Musil, Z. Konrád a J. Suchánek doporučují v uváděné publikaci v případech, kdy poznávající osobou jsou děti či osoby vyššího věku, maximálně 5 osob ve skupině.

Odborná literatura se nevěnuje příliš problematice předvádění více předváděných objektů mezi přivzatými objekty. J. Musil doporučuje mezi přivzatými objekty předvádět zpravidla jediný ztotožňovaný objekt.¹¹ Jestliže v právní úpravě rekognice v § 104b tr. řádu¹² není uvedena žádná možnost provádět rekognici za podmínek, kdy v rámci jedné skupiny je více poznávaných osob, nemůže docházet k takovému výkladu tohoto ustanovení a osobně se domnívám, že dochází k procesnímu postupu, se kterým zákonodárce nepočítal. Tímto postupem se ztrácí samotný smysl rekognice.

V praxi dochází v České republice v některých případech k zařazování dvou či více poznávaných osob do jedné skupiny s přivzatými osobami. Jedná se zejména o případy, kdy poznávané osoby, při relevantní události důležité z hlediska trestního řízení, vnímala poznávající osoba současně. Bohužel tato rozhodnutí některých vyšetřovatelů mají v současnosti oporu v Usnesení Nejvyššího soudu České republiky¹³, který pod spisovou značkou 11 Tdo 791/2007 rozhodl v neveřejném zasedání dne 9. srpna 2007 o dovolání, které podali dva obvinění proti rozsudku krajského soudu. Obvinění byli uznáni vinnými trestným činem ublížení na zdraví a trestným činem omezování osobní svobody, kterého se dopustili jako spolupachatelé. Oba spolupachatelé byli uznáni vinnými rozsudkem okresního soudu a následně po jejich odvolání ke krajskému soudu tento soud potvrdil ve stejném rozsahu rozsudek okresního soudu. Jedním z rozhodujících důkazů bylo i jednoznačné provedení rekognice, při které poškozený poznal a označil oba muže jako pachatele útoku na svoji osobu. Dovolavatelé brojili proti rekognici, která dle jejich názoru obsahovala řadu procesních vad a byla proto pro účely trestního řízení nepoužitelná. V otázce přípustnosti dovolání se obvinění odkazovali na nálezy Ústavního soudu ze dne 18. 8. 2004 publikovaným ve Sb. n. n. ÚS Svazek č. 34, nálezy 114. Uvedli, že pochybení soudu v této věci je natolik závažné, že zasahuje do sféry základních lidských práv. Část dovolání směřovala vůči provedení rekognice a Nejvyšší soud rozhodl, že s námitkami na způsob provedení rekognice se však již vypořádal odvolací soud, který ve svém rozhodnutí uvedl, že „ve shodě s soudem prvního stupně nepovažuje způsob provedení rekognice v této trestní věci, tedy současně

⁶ PROTIVINSKÝ M. *Dekódování informace z kriminalistické stopy*, vydala Universita Karlova, Praha 1979, s. 117

⁷ KRAJNÍK V. STRAUS J. a kol. *Kriminalistická taktika*, Bratislava 2000, ISBN 80-8054-146-9 s. 167

⁸ PJEŠČAK J. a kol. *Kriminalistika*, Učebnice pro právnické fakulty, vydalo Naše vojsko Praha 1986 s. 177

⁹ MUSIL J., KONRÁD Z., SUCHÁNEK J. *Kriminalistika*, vydalo nakladatelství C. H. Beck 2001, ISBN 80-7179-362-0

¹⁰ PJEŠČAK J. a kol. *Kriminalistika*, vydalo Státní pedagogické nakladatelství Praha 1978 s. 205

¹¹ MUSIL J. a kol. *Kriminalistika*, vydalo Naše vojsko, Praha 1994, ISBN 80-206-0423-5 s. 165 – 166

¹² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů

¹³ Usnesení nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 8. 2007 pod spis. zn. 11 Tdo 791/2007

postavení dvou poznávaných osob mezi čtyřmi dalšími osobami typově odpovídajícími za nezákonné, neboť lze dovodit, že i takovýto způsob odpovídá zákonnému požadavku uvedenému v ustanovení § 104 odst. 3 věta první tr. řádu (postavení osoby nejméně mezi třemi ztotožňovanými osobami), jehož smyslem je, aby poznávající osoba musela vybírat z více podobných možností, čímž se stává určení ztotožňované osoby spolehlivější.“

Přikláním se k tomu, že někteří vyšetřovatelé, kteří zařazují dvě a více poznávaných osob do jedné skupiny, toto často zohledňují z důvodu neschopnosti sehnat potřebný počet rozdílných přízvaných osob. Nejedná se o tento jeden konkrétní případ rozhodnutí dovolacího soudu, ale o to, že Usnesení Nejvyššího soudu České republiky je více méně závazné pro orgány činné v trestním řízení pro provádění znovupoznání s větším počtem poznávaných osob v jedné skupině, přičemž bylo konstatováno, že dvěma či více poznávaným osobám stačí v rámci jedné skupiny přiřadit tři přízvané osoby.

Zmiňované usnesení nejvyššího soudu nerespektuje ani to, že zákon uvádí, že pokud má být poznána osoba, ukáže se podezřelému, obviněnému nebo svědkovi mezi nejméně třemi dalšími osobami, které se výrazně neodlišují a analogicky nedovozuje, že pokud je požadován v souladu se zákonem při znovupoznání počet čtyř osob, z nichž jedna je osobou poznávanou, pak že v případech, kde je poznávaných osob více v jedné skupině, by měl být počet přízvaných osob odvozen od tohoto základního počtu. Vycházím z toho, že pokud by tento počet nebyl respektován, docházelo by k efektu, na který upozorňoval ve své publikaci G. Kohnken. Jednalo by se o mnohem vyšší pravděpodobnost toho, že poznávající osoba pozná náhodně poznávanou osobu. Toto usnesení nerespektuje ani to, že počet přízvaných osob by měl odpovídat násobkům dle počtu poznávaných osob ve skupině. U dvou poznávaných osob ve skupině by jsem očekával minimální počet šesti přízvaných osob. Celkově by tato skupina měla mít 8 osob včetně poznávaných osob. K zařazování dvou poznávaných osob do jedné skupiny, kde jsou pouze tři přízvané osoby, je běžnou praxí. Lze například uvést příklad rekognice prováděný dne 4. 9. 2007 vyšetřovatelem Policie České republiky Útvar pro odhalování organizovaného zločinu Služby kriminální policie a vyšetřování Praha týkající se podezření z padělání a pozměňování peněz dle § 140 odst. 1 tr. zákona. Jednou ze tří přízvaných osob byl policista a poznávající osobou byl navíc také policista, který prováděl předstíraný převod a jehož totožnost při rekognici byla utajena. V průběhu rekognice byl policista maskován kuklou tak, aby nemohl být poznán.

Dochází k případům, kdy do jedné skupiny je zařazeno i více než pouze dvě poznávané osoby. V rekognici prováděné vyšetřovatelem Policie České republiky Správy Středočeského kraje dne 21. 4. 1998 měly být do rekognice zařazeny celkem čtyři osoby. Všechny tyto osoby byly důvodně podezřelé ze spáchání trestného činu loupeže dle § 234 odst. 1, 3 trestního zákona spáchaného ve spolupachatelství. Tato skupina se dopouštěla loupeží, když přepadávala řidiče kamionů a za pomoci násilí či pohrůžky bezprostředního násilí se zmocňovala kamionů i s jejich nákladem. Při prováděné rekognici jedna z poznávaných osob využila po poučení svého práva a odmítla účast na rekognici. Další tři podezřelé osoby souhlasily s provedením rekognice. Skupina měla tedy 3 poznávané osoby a 5 přízvaných osob, přičemž jedna z přízvaných osob byl policista. Všechny tři poznávané osoby změnily svoji podobu před probíhající rekognicí tím, že se ostříhaly dohola, čímž jednoznačně ztížily svoji identifikaci. Poznávajícími osobami byly dvě poškozené osoby. Ovšem ani jedna z nich v samotném průběhu rekognice nepoznala žádnou z podezřelých osob. I přes neúspěšnou rekognici bylo osobám sděleno obvinění, neboť se podařilo vyšetřovateli nashromáždit dostatek jiných důkazů. Stěžejní byl zejména výslech jednoho z obviněných, který se později doznal a pozitivní výsledky domovních prohlídek. Obžalovány byly tři osoby dne 24. 6. 1999 a odsouzeny rozsudkem krajského soudu dne 7. 2. 2005. Po následném odvolání zamítl dne 22. 6. 2006 Vrchní soud odvolání obžalovaných a potvrdil

z plném rozsahu původní rozhodnutí krajského soudu, a to trest odnětí svobody ve výši 12 let s jeho vykonáním ve věznici s ostrahou.

První uvedený případ provedení rekognice koresponduje s fakty, které již byly uvedeny. Zejména se jedná o vyšší pravděpodobnost náhodného poznání poznávané osoby. Nevhodné se také jeví zařazení policisty mezi přizvané osoby, a to i vzhledem k jejich počtu. Druhý uvedený případ je zářející, protože původně měly být do rekognice zařazeny celkem čtyři poznávané osoby. To by měla poznávající osoba téměř padesátiprocentní pravděpodobnost náhodného poznání poznávané osoby. Při třech poznávaných osobách v osmičlenné skupině je pravděpodobnost náhodného poznání poznávané osoby téměř 27 % (1/3).

Závěrem chci uvést, že znovupoznání by mělo být naprosto objektivní a nestranné a v Usnesení Nejvyššího soudu České republiky¹⁴ pod spisovou značkou 11 Tdo 791/2007 dochází k takovému výkladu ustanovení o rekognici, se kterým zákonodárce nepočítal. Prováděním rekognice, kde v jedné skupině je více poznávaných osob, se ztrácí samotný smysl rekognice a dle mého názoru je rozšiřující výklad tohoto ustanovení v rozporu se samotným záměrem ustanovení § 104 tr. řádu¹⁵ a ovlivňuje zákonnost provádění a výsledku rekognice. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky osobně považuji za nešťastné, protože toto nebere v potaz. Se svými názory na uvedenou problematiku chci seznámit i kolegy ve Slovenské republice, kde je pro průběh rekognice stanoven trestně právní úpravou obdobný rámec a je zde doporučen obdobný kriminalisticko-taktický postup pro zařazování jedné poznávané osoby do skupiny.

Cílem je upozornit na skutečnost, že je v některých případech do jedné skupiny zařazováno při rekognici více poznávaných osob, a vyvolat určitou polemiku mezi odbornou veřejností. Očekávám také ohlas na tento článek u čtenářů tohoto odborného časopisu, ať již negativní či pozitivní, který by mne případně utvrdil ve správnosti mých názorů a podpořil mne pro případnou iniciaci návrhu na změnu Usnesení nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 8. 2007 pod spisovou značkou 11 Tdo 791/2007.

Literatura

- KÖHNKEN Günter Gegenüberstellung, *Kriminalistik* 47, 1993, č. 4, s. 231 – 256
- KRAJNÍK V., STRAUS J., a kol. *Kriminalistická taktika*, Bratislava 2000, ISBN 80-8054-146 - 9 s. 167.
- MUSIL J., KONRÁD Z., SUCHÁNEK J. *Kriminalistika*, vydalo nakladatelství C. H. Beck 2001, ISBN 80-7179-362-0.
- MUSIL J. a kol. *Kriminalistika*, vydalo Naše vojsko, Praha 1994, ISBN 80-206-0423-5, s. 165 – 166.
- PJEŠČAK J., a kol. *Kriminalistika*, Učebnice pro právnické fakulty, vydalo Naše vojsko Praha 1986 s. 177.
- PJEŠČAK J., a kol. *Kriminalistika*, vydalo Státní pedagogické nakladatelství Praha 1978 s. 205.
- PROTIVINSKÝ M. *Dekódování informace z kriminalistické stopy*, vydala Universita Karlova, Praha 1979, s. 117.
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 8. 2007 pod spisovou značkou 11 Tdo 791/2007.
- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ve znění pozdějších předpisů, Ústava Slovenskej republiky
- YARMEY, A.D. Eyewitness Recall and Photo Identification : A Field Experiment
- Psychology, Crime and Law 10, 2004, s. 53

¹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 8. 2007 pod spis. zn. 11 Tdo 791/2007

¹⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů

ZAVALIDROGA Š., a kol. *Kriminalistická taktika*, vydala Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava 1995, ISBN 80-88751-32-2, s. 236.

Zákon č. 301/2005 Z.z., Trestný poriadok

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů

Key words: recognition, survey, directed interview, enactment in the Czech Republic, number of people in the group where recognized person is, number of recognized people and called people in one group.

Summary

Recognition is one of the primary criminalistic and tactical methods, which is often used by law enforcement bodies. Efficiency of this method is quite high. Nearly all the investigators have applied the method throughout their practice. The author pays attention to opinion on number of people, who are in the group together with recognized person, when the suspect, the accused or witness perform recognition. He points out the influence of the number of called people in the group on the development and the result of the recognition. At the same time the author presents cases of practical realisation of recognition in the cases, when there were two or more recognized people in one group together with called people. On the basis of knowledge of reputable specialists, he expresses disagreement with recognitions realized in this way, since in the authors view they are carried out in contrariety to the law of the Czech Republic. The aim is to draw attention to these facts and to provoke a debate among experts from public. The author expects reaction to this article from the readers either positive or negative, which could corroborate his views and could support him in possible initiation of draft to change resolution of the Supreme Court of the Czech Republic from 9-8-2007 under the file number 11 Tdo 791/2007.

pplk. JUDr. Jaroslav Müller
Policie České republiky
Útvar pro odhalování organizovaného zločinu
Odbor padělání
e-mail: Jaro87@seznam.cz

Recenzent: prof. Ing. Václav Krajník, CSc.